

Explaining the Components of Contemporization and Quality Improvement of Emamzadeh Saleh's (AS) Adjacent Texture

ARTICLE INFO

Article Type

Original Research

Authors

Pourzargar M.*¹ PhD,
Abedini H.² MSc

How to cite this article

Pourzargar M, Abedini H. Explaining the Components of Contemporization and Quality Improvement of Emamzadeh Saleh's (AS) Adjacent Texture. Naqsh-ejahan- Basic studies and New Technologies of Architecture and Planning. 2020;10(1):63-74.

ABSTRACT

Aims Religious places are considered as important areas in cities so that they have supplied the bio balance and social life in the past. The development of cities and population growth have disrupted the balance of such textures and caused fundamental changes in their structure. An example of this issue is the inefficient texture of Emamzadeh Saleh (AS) which has been damaged in terms of historical values with the expansion of the city and its adjacent commercial space. Thus, regeneration of this urban area based on the recognition of contextual problems and the attitude of Islamic city studies and contemporization is among the objectives of the present study.

Instruments & Methods This study is applied-developmental and its method is based on descriptive-analytical method. The library is the data collection tool for discussing the component of regeneration and the criteria are extracted through analyzing the data. In addition, the analysis of texture is performed through field surveys and observations.

Findings By reviewing the previous studies, Islamic city strategies are explained based on environmental, physical, economic, and social criteria and the components of contemporization are extracted based on these criteria. Besides, the strengths and weaknesses of the adjacent urban area have explored for identifying the regeneration components.

Conclusion Urban regeneration facing runaway development requires an identity-oriented and originality-based approach in order to restore the past social value based on society needs by the help of the latest factors. In Islamic city studies, the status of religious places is of great importance in quality improvement and its epitome is contemporization adjacent areas of Emamzadeh Saleh (AS).

Keywords Contemporization; Cultural Values; Rigidity and Identity; Regeneration; Emamzadeh Saleh (AS)

CITATION LINKS

[1] Islamic approach to the city: Islamic City characteristics [2] Recognition of urban landscape identity components in Iranian Islamic Cities: The case of Tehran [3] Analysis of identifying factors old urban neighborhoods with signs of religious (case study: The neighborhood of Shahzadeh Ibrahim) [4] The social role of religious places in the society; case study: Shrine shrines and Emamzade Saleh in Tehran City [5] Principles & fundamentals contemporization [6] The realization of identity in architecture and urban planning [7] Foundations of sustainable life in neighborhood architecture [8] A reflection in the essence of the Islamic city [9] The social nature of an Islamic city [10] Social components of Islamic-Iranian urban planning pattern [11] Islamic city, a city beyond the dome and minaret [12] Various types of Islamic city and pointing out to defining the major aspects of ideal Islamic city [13] Explaining the foundations of social order in the Islamic city based on Islamic Sharia [14] Identifying and analyzing the factors affecting responsive environment in neighborhoods from the perspective of the Islamic worldview [15] Prioritizing sustainability strategies in the neighborhood with the Islamic approach [16] Examine the role of religious institutions in increasing vibrancy in the contemporary case study of holy righteous rehabilitation, Tehran [17] Entries for discussion about Islamic city [18] Islamic city: Imagination or reality [19] Islamic world urbanism initiatives [20] Tabriz majestic Islamic and ungrateful heirs [21] The role of religious places in the social and political discourses of Qajar Era, case study of Tehran [22] The identity of city, case study: Tehran [23] Revitalization of values in urban open spaces (Tekiyeh -Dowlat) [24] Tehran in the past and present [25] Emamzadeh Saleh

¹Architecture Department, Architecture & Urbanism Faculty, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

²Architecture Department, Art & Architecture Faculty, Khatam University, Tehran, Iran

*Correspondence

Address: Architecture & Urbanism Faculty, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Imam Hasan Boulevard, Ponak Square, Ashrafi Esfahani Highway, Tehran, Iran. Postal Code: 1469669191

Phone: -

Fax: +98(21) 88546882

reza_pourzargar@yahoo.com

Article History

Received: March 5, 2020

Accepted: April 25, 2020

ePublished: June 20, 2020

تبیین مولفه‌های معاصر سازی و ارتقای کیفی بافت هم‌جوار امامزاده صالح^(ع)

محمدرضا پورزرگر^{PhD}

گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

حامد عابدینی^{MSc}

گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه خاتم، تهران، ایران

چکیده

اهداف: اماکن مذهبی از نقاط مهم در شهرها به شمار می‌روند، به‌گونه‌ای که در گذشته تعادل زیستی و حیات اجتماعی را تامین می‌کردند. توسعه شهرها و رشد جمعیت، توازن این‌گونه بافت‌ها را برهم زده و سبب بروز تحولات اساسی در ساختار آنها شده است. مصداق این مساله، بافت ناکارآمد امامزاده صالح^(ع) است که با گسترش شهر و فضای تجاری مجاورش، اصالت و ارزش‌های تاریخی آن خدشه‌دار شده است. از این رو بازآفرینی این پهنه شهری بر مبنای شناخت معضلات بافت و با نگرش به مطالعات شهر اسلامی و معاصر سازی، اهداف پژوهش حاضر است.

ابزار و روش‌ها: این پژوهش با هدف کاربردی- توسعه‌ای و روش آن مبتنی بر شیوه تحلیلی- توصیفی است. ابزار گردآوری داده‌ها در بحث مولفه‌های بازآفرینی کتابخانه‌ای است و با تحلیل داده‌ها به استخراج معیارها می‌پردازد. همچنین در مطالعه بافت، واکاوی آن از طریق بررسی‌های میدانی و مشاهده صورت می‌گیرد.

یافته‌ها: با بررسی مطالعات گذشته، راهکارهای شهر اسلامی بر مبنای چهار معیار زیست‌محیطی، کالبدی، اقتصادی و اجتماعی تبیین شده و با استناد به آنها مولفه‌های معاصر سازی استخراج می‌شوند. همچنین نقاط قوت و ضعف پهنه شهری هم‌جوار آن مورد واکاوی قرار گرفته است تا مولفه‌های بازآفرینی در آنها نمود یابند.

نتیجه‌گیری: بازآفرینی شهر در مواجهه با توسعه افسارگسیخته، نیازمند نگرش هویت‌بخش و اصالت‌محور است تا بدین وسیله ارزش‌های فرهنگی گذشته، منطبق بر نیازهای جامعه و با به‌کارگیری عوامل روزآمد و پیشرفته بازایی شوند. جایگاه اماکن مذهبی در شهر از وجوه مختلف در پژوهش شهر اسلامی برای ارتقای کیفی آنها اهمیت دارد و نمود بارز آن، معاصر سازی پهنه‌های هم‌جوار امامزاده صالح^(ع) است.

کلیدواژه‌ها: معاصر سازی، ارزش‌های فرهنگی، اصالت و هویت، بازآفرینی، امامزاده صالح^(ع)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۲/۰۶

نویسنده مسئول: reza_pourzargar@yahoo.com

مقدمه

شهر در قلمروی سرزمین‌های اسلامی همواره متأثر از فرهنگ و تمدن آیین اسلام بوده است. این اثرپذیری مجموعه مولفه‌های مختلفی نظیر رفتارهای اجتماعی، مبادلات اقتصادی، رابطه مردم و حکومت، فضا و اماکن مذهبی را شامل می‌شود که موضوعیت آنها جنبه‌های گوناگونی از زیست بشر است. به این ترتیب سه عنصر انسان مسلمان، کالبد و سیمای اسلامی و فضای اجتماعی اسلامی، به شهر صفت اسلامی می‌دهند^[1]. دین اسلام از همین رو هم موجب تغییر ساختار و دگرگونی شهرهای پیشین شد و هم شهرهای جدیدی را با ساختار کالبدی مخصوص به خود ایجاد

کرد^[2]. در این میان اماکن و ابنیه مذهبی، نمود عینی هویت‌بخشی اسلامی به شهر و کانون اجتماعی و کالبدی در ساختار شهرها بوده‌اند. این فضاها در دوره‌های مختلف نقش فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، آموزشی را داشته و ارتباطات اجتماعی و پیوند عاطفی بین ساکنین محله‌ای را گسترش داده‌اند^[3]. یکی از مصادیق بارز این قبیل اماکن، امامزاده‌ها و بقاع متبرکه هستند که چهره مذهبی به شهر داده‌اند و به‌دلیل توجه مردم به آنها و وجود مراجعه‌کنندگان فراوان، مجموعه‌ای زیستی در هم‌جواری آنها پدید آمده است که علاوه بر امامزاده که مرکز مذهبی است، بافت تجاری پویا به‌دلیل زوار امامزاده، ابنیه مسکونی که ساختار یک محله را شکل می‌دادند و فضاهای مذهبی مکمل امامزاده (نظیر مسجد، حسینیه و تکیه) را شامل می‌شود. از این رو فضای امامزاده یک تعیین اجتماعی و نهاد معرفت دینی^[4] محسوب شده که تعادل زیستی بر بافت هم‌جوار خود در گذشته را به همراه داشته است.

در شهر تهران، مجموعه امامزاده صالح^(ع)، به همراه بافت مسکونی مجاور، بازار و تکیه بالا نمونه بارزی از این دست مراکز مذهبی است. با گسترش شهر تهران به سمت شمال شهر، محدوده امامزاده صالح و میدان تجریش به حریم شهر تهران اضافه شد و بافت هم‌جوار امامزاده صالح در راستای پاسخگویی به نیازهای روزمره جامعه شهری در طول سال‌های اخیر تغییرات زیادی کرد. این تغییرات موجب توسعه و پیشروی پهنه تجاری (به‌دلیل درآمدزایی بیشتر) به داخل حریم عملکردهای دیگر شده و موجب برهم‌خوردن تعادل زیستی حاکم در گذشته این بافت شده است. در ادامه بافت مسکونی که در جهات جنوب و شرق امامزاده صالح^(ع) قرار گرفته، به‌دلیل تغییر کاربری پهنه‌های هم‌جوار و تبدیل‌شدن به کارکرد تجاری دچار فرسودگی زودرس شده است و اکنون نه‌تنها بافت تاریخی امامزاده صالح^(ع) را تهدید می‌کند بلکه با توجه به ناهماهنگی ایجادشده بین این عملکردهای هم‌جوار، یک معضل شهری محسوب می‌شود. تغییر در نحوه زندگی و تحول در ساختار نیازهای انسان معاصر به همراه بالا رفتن میزان سرانه جمعیت از حد نصاب آن به‌دلیل توسعه شهر تهران از جنوب به شمال شهر از اساسی‌ترین عوامل برهم‌آشتگی در بافت هم‌جوار امامزاده صالح^(ع) به شمار می‌روند. از همین رو، هدف پژوهش حاضر، بازنگری در بافت ناکارآمد مجاور امامزاده صالح^(ع) است که با بهره‌گیری از نقش و تاثیر اماکن مذهبی در ساختار شهر و با مطالعه و بررسی راهکارهای نگرش شهر اسلامی، به دنبال تبیین مولفه‌های بازآفرینی شهری و ارتقای کیفی فضای بافت هم‌جوار این امامزاده است. در اینجا باید بیان کرد که بازآفرینی به‌معنی تجدید نسل و از نو سرآوردن است که در نفس خود، نوشتن را دارد و می‌تواند شامل شباهت‌های ظاهری سازمان فضایی معاصر و یا سازمان فضایی کهن باشد. ولی رفتارهای فضای معاصر و هنجارهای حادث از آنها هیچ شباهتی به قبل ندارند و خود شخصیت و هویتی مستقل دارند^[5].

بررسی شهر با نگرش به دین مبین اسلام و هویت مذهبی آن موضوعی مورد توجه در پژوهش‌های اخیر بوده است. بسیاری از محققین در این حوزه سعی در ارائه راهکارها و رویکردهای متناسب در جهت حفظ اصالت و ارزش‌های مذهبی گذشته به شهر و بیشتر تلاش برای منطبق‌سازی این امر، بر مبنای جامعه معاصر دارند. مطالعه پیشینه پژوهشی این پژوهش در دو قسمت مطالعات شهر اسلامی که به دنبال تدوین مولفه‌های هویت‌بخش اسلامی هستند و پژوهش‌های مربوط به جایگاه اماکن مذهبی در شهر و نقش آنها در وجوه مختلف شهری مورد بررسی قرار گرفته است. این دسته‌بندی در جدول ۱ ارائه شده است. نتیجه این سیر مطالعاتی، استخراج مولفه‌های بازآفرینی متناسب با این پژوهش است.

۱- تغییرات کالبدی در ساختار پهنه شهری مجاور امامزاده صالح^(۶) چه تاثیری بر ارزش‌های فرهنگی و هویت تاریخی این بافت داشته است؟
 ۲- نگرش‌های اسلامی به شهر چه راهکارهایی را در جهت ارتقای وجوه اجتماعی، کالبدی، زیست‌محیطی و اقتصادی آن ارائه می‌کنند؟
 ۳- مولفه‌های بازآفرینی و معاصر سازی پهنه هم‌جوار امامزاده صالح^(۶) با نگرش جایگاه اماکن مذهبی کدام هستند و چگونه در شهر بازنمود می‌یابند؟
 بنابراین این پژوهش، ابتدا با بررسی مطالعات پیشین، به تبیین مولفه‌های مختلف و متناسب با نگرش شهر اسلامی و جایگاه مراکز مذهبی در شهر و به دنبال آن به ارائه راهکار در ارتباط با بازآفرینی بافت هم‌جوار امامزاده صالح^(۶) می‌پردازد.

جدول (۱) پیشینه مطالعاتی در حوزه‌های شهر اسلامی و جایگاه کانون‌های مذهبی در شهر

مطالعات	نوع	عنوان	مؤلف	توصیفات اشاره شده
مطالعات شهر اسلامی				
مفاهیم و مولفه‌های هویت‌بخش در راستای دستیابی به شهر اسلامی از ابعاد گوناگون	کتاب	تحقق‌پذیری هویت در معماری و شهرسازی ^[6]	نقره‌کار و علی‌الحسابی (۱۳۹۶)	تبیین مبانی هویت شهری، بررسی چالش‌های هویت در شهرهای جدید و ارائه توصیه‌های ناظر بر کیفیت محیط در محلات شهرهای جدید در ابعاد زیست‌محیطی، کارکردی، کالبدی و اجتماعی- فرهنگی
	کتاب	بنیان‌های حیات پایدار در محله ^[7]	معین‌مهر (۱۳۹۷)	تدوین اصول حیات پایدار در محله شامل اصول حیات معنایی پایدار، اصول حیات اجتماعی پایدار و اصول حیات زیست‌محیطی
	مقاله	تاملی در چیستی شهر اسلامی ^[8]	تقی‌زاده (۱۳۸۹)	توصیف مبانی شهر اسلامی، تبیین ارکان آن به سه عنصر انسان، قوانین و مقررات و کالبد، دسته‌بندی شهرهای قلمروی اسلامی بر حسب بهره‌مندی از سه رکن
	مقاله	ماهیت اجتماعی شهر اسلامی ^[9]	پوراحمد و موسوی (۱۳۸۹)	بررسی ماهیت اجتماعی شهر اسلامی و ویژگی‌های آن شامل همبستگی اجتماعی (تشکل‌های صنفی، پیوستگی محله‌ای)، اداره شهر (تسلط حکومت بر اداره شهر)، خلوت‌گزینی و تفکیک جنسیتی، عرصه‌های عمومی (محدودیت فضاهای عمومی به مسجد و دارالحکومه)
	مقاله	مولفه‌های اجتماعی الگوی شهرسازی ایرانی و اسلامی ^[10]	کلانتری خلیل‌آباد و همکاران (۱۳۹۳)	تبیین مولفه‌های اجتماعی در الگوی شهرسازی ایرانی- اسلامی شامل عدالت اجتماعی، مشارکت مردمی، امنیت، تعاملات مردمی (هم‌محله‌ای و همسایگی)، آرامش و آسایش، محرمت و بهداشت
	مقاله	شهر اسلامی، شهری ورای گنبد و مناره ^[11]	محمدی و همکاران (۱۳۹۱)	بررسی اصول، ارزش‌ها و ارکان در شهر اسلامی و تبیین ویژگی‌های شهر اسلامی از منظر کالبدی، زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی
	مقاله	انواع شهر اسلامی و شاخص‌سازی شهر آرمانی- اسلامی ^[12]	پورجعفر و همکاران (۱۳۹۴)	بررسی نظریه‌های مخالف و موافق شهر اسلامی و ارائه مدل انواع شهر اسلامی، مطالعه نمونه شهرهای اسلامی، ارائه شاخص‌های شهر اسلامی و الگوی پیشنهادی مستخرج از احادیث برای محله اسلامی
	مقاله	مبانی نظم اجتماعی در شهر اسلامی ^[13]	مولائی (۱۳۹۷)	ارایه الگوها و احکام ثابت در نظام فرهنگی- اجتماعی: مشارکت اجتماعی، عدالت اجتماعی، نظارت اجتماعی، همسایگی، حضور در اجتماع و تعاملات اجتماعی
	مقاله	محیط پاسخ‌ده محلات از منظر جهان‌بینی اسلامی ^[14]	قره‌بگلو و همکاران (۱۳۹۶)	تبیین مولفه‌های پاسخ‌دهی محیط از منظر اندیشه اسلامی در وجوه کالبدی، کارکردی، ادراکی، روحانی و بررسی ارتباط بین معیارهای پاسخ‌دهی از منظر اندیشه اسلامی و مطالعات غربی در محله
	مقاله	راهبردهای پایداری حیات در محله با رویکرد اسلامی ^[15]	مظفر و همکاران (۱۳۹۸)	تدوین ابعاد جامعه آرمانی و حیات مطلوب براساس آموزه‌های اسلام: بعد پایداری اجتماعی، بعد پایداری اقتصادی، بعد پایداری زیست‌محیطی و ارائه راهکارهای پیشنهادی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و معنایی
مطالعات مراکز مذهبی و کانون‌های اسلامی	مقاله	نقش مراکز مذهبی در افزایش سرزندگی شهرهای معاصر ^[16]	ستاری فرد (۱۳۹۴)	بررسی جایگاه اماکن مذهبی در شهرها، ارائه مولفه‌های سرزندگی شهری در محدوده اماکن مذهبی بر حسب مولفه‌های مصنوع (عملکردی و فرمی) و مولفه‌های انسانی (اجتماعی- فرهنگی و معناشناختی)
	مقاله	عوامل هویت‌بخش در محلات قدیم با نشانه‌های مذهبی ^[3]	شاه‌بیوندی و طالبی (۱۳۹۶)	تبیین ابعاد، مولفه‌ها و معیارهای شکل‌دهنده هویت مکان در وجوه مختلف و سنجش آن در محله هویت‌مند مذهبی (امامزاده به‌عنوان عنصر شاخص) و ارائه راهکارهای ارتقای هویت در محله در ابعاد زیست‌محیطی، کالبدی، اجتماعی- فرهنگی و ادراکی
	مقاله	نقش اماکن مذهبی در جامعه ^[4]	ادهمی و همکاران (۱۳۹۶)	بررسی نقش دین بر روابط اجتماعی در شهر و مطالعه ارتباطات سنتی بر مبنای اماکن مذهبی در ساختار شهرها

ابزار و روش‌ها

هدف اصلی این پژوهش استخراج مولفه‌های بازآفرینی و معاصرسازی بافت مجاور امامزاده صالح^(ع) است. از این رو در جهت دستیابی به اهداف پژوهش، نگرش کاربردی- توسعه‌ای اتخاذ شده و روش تحقیق آن با استناد به شیوه تحلیلی- توصیفی است. همچنین روش جمع‌آوری داده‌ها، مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای برای دستیابی به مولفه‌های بازآفرینی و به‌صورت میدانی به‌منظور واکاوی نقاط ضعف و قوت محیطی پهنه شهری بستر مورد مطالعه است. از این طریق به بررسی موقعیت امامزاده صالح^(ع) و رابطه آن با میدان تجریش و هم‌جواری آن با بازار، تکیه بالا، بافت مسکونی، رودر دریند، مراکز تجاری و پایانه اتوبوس پرداخته که بر اثر پوست‌اندازی در دوره‌های مختلف، این پهنه، ارزش فضایی گذشته خود را از دست داده و فاقد کارایی لازم شده است. روند مرحله‌ای مطالعاتی و دستیابی به راهکارهای پژوهشی در شکل ۱ ارائه شده است.

شکل ۱) مدل تحقیقاتی پژوهش

مبانی نظری

تحولات کالبدی به مرور زمان در چند دهه گذشته بر پهنه‌های تاریخی شهرها، تاثیر فراوانی گذاشته‌اند که موجب برهم‌خوردن تعادل در این قبیل بافت‌ها از وجوه مختلف کالبدی- اجتماعی شده است. واکاوی ارزش‌ها و هویت تاریخی این بافت‌ها و سعی در احیای این اصول در بافت موجود که منطبق بر نیازهای جامعه امروز باشد، یکی از مناسب‌ترین رویکردها به بازآفرینی بافت‌های تاریخی است. از همین رو در بافت مجاور امامزاده صالح^(ع) که در

محوریت یک مکان مذهبی مطرح است، نگرش به هویت و ارزش‌های مذهبی به شهر می‌تواند راهکارهای مناسبی را منطبق بر بازآفرینی و معاصرسازی فضای مذهبی و برقراری مجدد تعادل زیستی آن ارائه دهد.

شهر اسلامی

شهر اسلامی مفهومی پیچیده در ادبیات شهر و شهرنشینی و کلیتی است با هویت و شخصیت خاص و مستقل خود که منفک از عناصر متشکله آن است. هر عنصر، ویژگی‌های خودش را داشته و شهر دارای هویتی مجزا از آن است. عناصر و اجزای شهری در کثرت خویش مستقل هستند و شهر در وحدت خود موجودی مستقل است^[5]. به‌صورت کلی شهر اسلامی به شهرهایی اطلاق می‌شود که در سرزمین‌های دارای فرهنگ و اعتقادات نشأت گرفته از دین اسلام ایجاد شده و یا رشد یافته‌اند^[9]. در جدول ۲ نگرش‌هایی که در تایید و یا رد تئوری اسلامی مطرح شده‌اند، دسته‌بندی شده است:

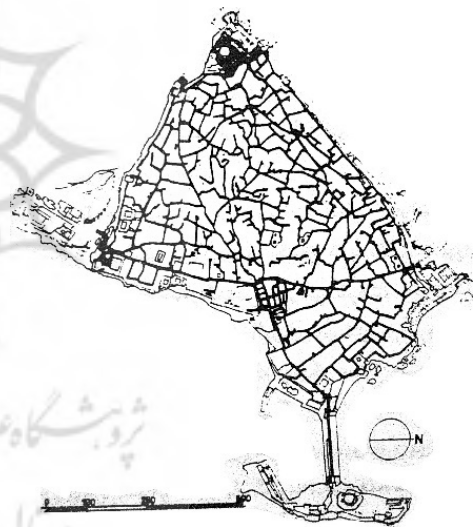
از این رو، اهمیت تاثیرگذاری دین مبین اسلام بر شهر امری قابل توجه در مطالعات این حوزه است. با توجه به گستره وسیع قلمروی اسلامی، می‌توان نمودهای یکسان و مشترک آن را در اغلب شهرهای اسلامی مشاهده کرد. این شهرها از منظر کالبدی و اجتماعی از فرهنگ اسلامی تاثیر زیادی پذیرفته‌اند^[9]. شهر اسلامی در واقع اشاره و تاکید ضمنی بر وجود نوعی ارتباط ذاتی، کلی و ساختاری بین یک دین و فضاهای مصنوع شهری است که موجب تمایز شهر با دیگر اقلیم‌های مشابه می‌شود^[17]. در واقع شهر از نظر کالبدی، مظهر تجلی خاصی از اصول و تراوش‌های جهان‌بینی اسلامی و به این ترتیب، از شهرهای سایر تمدن‌ها و فرهنگ‌ها متمایز است^[18]. عموماً شهرها به واسطه صفات و ارکانی که به آنها داده می‌شود ماهیت مجزا و خاص آن منطقه را به خود می‌گیرند. سه رکن انسان، قوانین و مقررات و کالبد (فضای عینی) قلمروهای تشکیل‌دهنده شهر هستند که به‌صورت فضای فکری انسان بالیمان، فضای عملی قوانین حاکم بر شهر و فضای عینی کالبد و بافت در شهر متجلی می‌شوند^[8]. ایجاد این سه رکن در شهر و برقراری توازن بین آنها نمایانگر شهر اسلامی است. به بیان دیگر، شهر اسلامی تعادل منطقی میان نیروهای مختلف اجتماعی در شهر را ایجاد کرده است. فضای تجاری، اماکن مسکونی و نظام حکومتی همگی در کنار ابنیه مذهبی و الحاقات آن، گستره متنوعی از امکانات را در شهر برقرار می‌کرده است. در گذشته اجزای اصلی شهرهای اسلامی مبتنی بر هسته اصلی شهر (مراکز مذهبی، فرهنگی و تجاری)، مجموعه مناطق مسکونی، استحکامات شهر و مجموعه تجهیزات و فضاهای خدماتی^[19] بوده که در این میان هسته شهر محل اجتماعات و انجام امور فرهنگی بوده است. در نتیجه اماکن مذهبی اصلی شهر اعم از مسجد جامع، حرم‌های مطهر و امامزاده‌ها کانون اصلی زندگی اجتماعی و شکل‌دهنده شهر هستند.

شکل ۲ پلان شهر الجزیره و شکل ۳ نقشه تبریز را نشان می‌دهد.

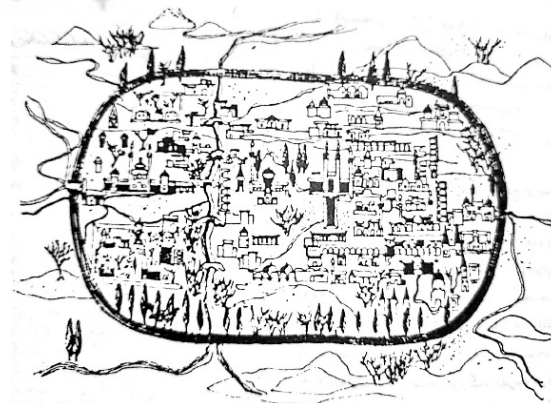
نوع	نگرش به شهر اسلامی	نظریه‌پردازان	برخی از نقطه نظرات
نظریات موافق شهر اسلامی	شهر حاصل فرهنگ و تمدن اسلامی	ریچارد فرای، سیناسور، جوزفت ارنست، ماری، ابن خلدون، آرماسترانگ، ولش، گویشین	شهری بودن دین اسلام، شهر محصول دین اسلام؛ بنیادگرایی، سازندگی و شهری بودن تمدن اسلامی؛ گسترش فرهنگ شهری توسط اسلام
	وجود رابطه میان ایمان اسلامی و زندگی شهری	بنت، ژرژ ماری، میچون	ارتباط بین ایمان اسلامی و زندگی شهری؛ بازسازمان‌دهی شهرهای فتح‌شده توسط اسلام
نظریات مخالف شهر اسلامی	شهر در قلمروی فرهنگ اسلامی تقلیدی از شهرهای قدیمی رومی و یونانی	دادلی ودبری، موریس، کلودکاهن، سوازه، پلانول، استرن، خیرآبادی، هاموند	صفات منصوب به شهرهای اسلامی؛ تقلیدی بودن شهرهای اسلامی از شهرهای اروپایی؛ ضدتحرک تمدن بودن فرهنگ اسلامی؛ تقلید ویژگی‌های شهرهای اسلامی از شهرهای روم شرقی و میانی؛ عدم تشویق اسلام به تحرک و شهرسازی برداشت الگوی شهرهای دوره اسلامی از الگوی مدیترانه‌ای؛ صفت شرقی جایگزین اسلامی
	شهر در قلمروی فرهنگ اسلامی صفت شرقی است.	بسیم حکیم، ویرت	عدم وجود ویژگی منحصر به فرد در شهرهای اسلامی؛ واژه دارالاسلام به جای شهر اسلامی
	شهر در قلمروی فرهنگ اسلامی فاقد شرایط و ویژگی‌هایی است که یک شهر بایستی دارا باشد.	کاستللو، کلودکاهن	موقتی بودن شهرهای اسلامی
	شهر در قلمروی فرهنگ اسلامی فاقد تداوم استمرار تاریخی است. شهر در قلمروی فرهنگ اسلامی ساختار سست و بی‌قاعده دارد.	بنت ایلیرت، پلانول	عدم وجود ساختار در شهر اسلامی؛ بی‌نظمی و بی‌قاعدگی بارزترین ویژگی شهر اسلامی

نقش اماکن مذهبی در ساختار شهر اسلامی

همواره در طول تاریخ اماکن و کانون‌های مذهبی نظیر مساجد، مقابر و امامزاده‌ها، نقاط کانونی و تعیین‌کننده در شهر بوده‌اند. حضور بناهای مذهبی در شهر از ظهور اولین شهرها تاکنون تداوم داشته و با زندگی شهری عجین شده است^[3]. اصل حیات جمعی و زندگی شهری افراد در بستر این فضا رخ داده و به دنبال خود رونق بافت هم‌جوار را به همراه داشته است. اماکن مذهبی از دیرباز علاوه بر کاربری عبادی به‌عنوان مکانی اجتماعی و سیاسی شناخته می‌شدند^[21]. شکل‌گیری هسته‌های شهری نظیر بازار، به دلیل رونق این قبیل فضاها در عموم موارد قابل مشاهده است. در واقع یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های شهرهای اسلامی کانون‌ها و مراکز مذهبی هستند که توازن مناسبی از کاربری‌ها را در بافت هم‌جوار خود ایجاد کرده‌اند و باعث فراهم شدن فضای زیست مطلوب شده‌اند. هویت بخشی به محیط، تقویت نشاط و سرزندگی در محیط، ارتقای دسترسی به فضای شهری، ارتقای حس مکان در محیط شهری و کمک به پایداری محیط^[16] از جمله ویژگی‌های ارزشی و ماحصل حضور اماکن مذهبی در شهر هستند. به مفهوم کلی اهمیت مراکز مذهبی در ساختار شهر، گردآوری مردم، ایجاد ارتباط، همدلی، همفکری و منافع مشترک جمعی بوده است^[4]. همچنین اماکن مذهبی به مثابه نشانه شهری، در پویایی، خوانایی و تعلق داشتن به محلات شهری موثر هستند^[3]. در مجموع اماکن آیینی در شهر، نماد زندگی جمعی هستند^[4]. در شکل ۴ جایگاه اماکن مذهبی و نقش آن در روابط اجتماعی در شهر تبیین شده است.

شکل ۲) پلان شهر الجزیره؛ نمایش پیچیدگی شبکه دسترسی شهرهای اسلامی^[19]

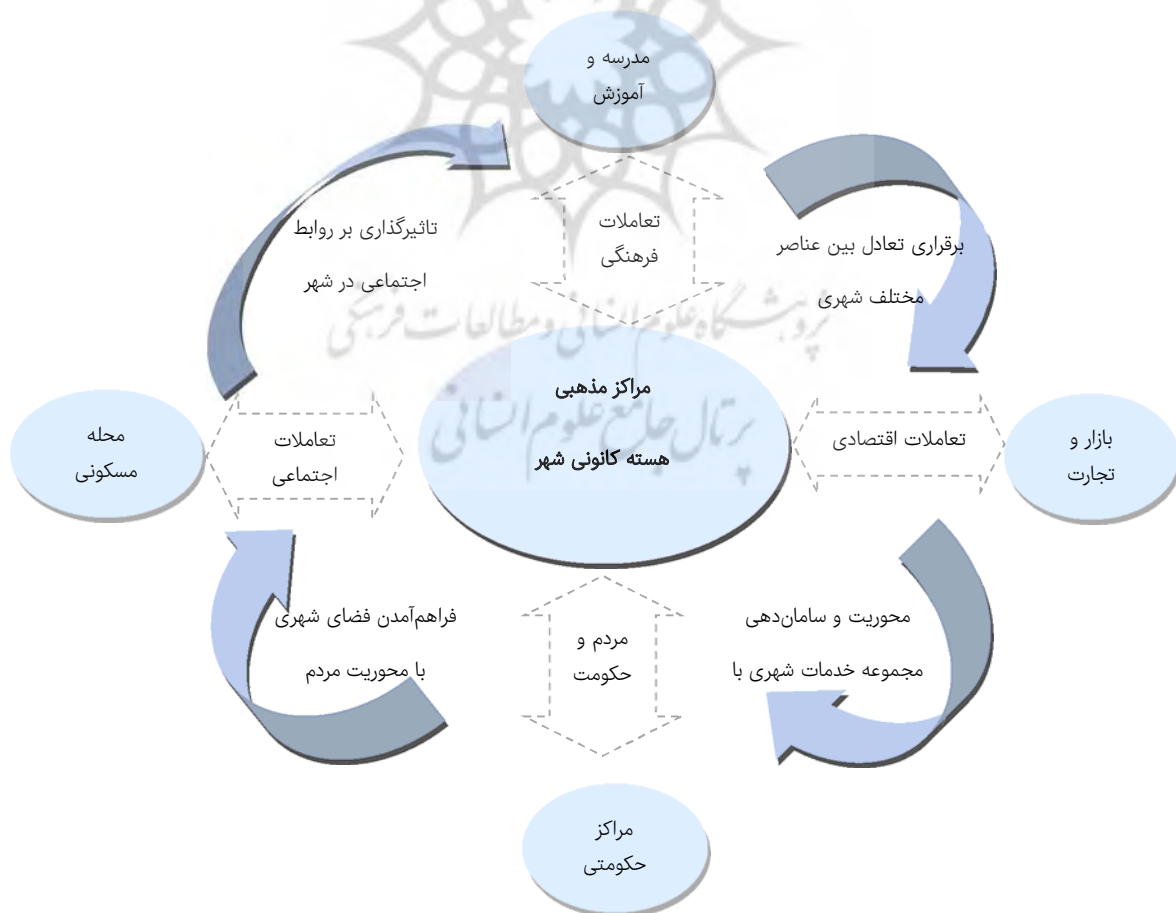

شکل ۳) نقشه تبریز؛ طرح مینیاتوری مربوط به قرن ۱۴ میلادی^[20]

دگرگونی‌ها و انفجار جمعیتی، دچار تحول عظیمی در فضای شهری و زندگی ساکنان خود شده است. به‌گونه‌ای که در حال حاضر به‌عنوان یکی از معضلات بافت تاریخی در تهران، نیازمند مطالعه، بررسی و پالایش است. بافت امامزاده صالح^(ع) تجریش فضایی همراه با ارزش‌های مذهبی و تاریخی بوده است. در این قبیل مجموعه‌ها گذرهای اصلی و فرعی همانند رگ‌های حیاتی، عناصر و المان‌های مهم شهر از جمله محله‌ها را به‌صورت ارگانیک به هم پیوند می‌زند و در این میان میدان اصلی شهر و فضای مذهبی، کانون شروع مسیرهای ارتباطی به کلیه محله‌های شهر بودند^[23]. تحولات معاصر موجب برهم‌خوردن این توازن پنهان در شهر شده است. در گذشته، جایگاه این امامزاده در حاشیه شمالی تهران بسیار پراهمیت بوده است. در سفرنامه دیولافو^۱ ضمن توصیف این مکان به چنار عجیبی اشاره شده است که در محوطه آن قرار داشته است: "کمتر نظیر آن در دنیا پیدا می‌شود و قطر فوق‌العاده آن را نمی‌توان دقیقاً با رقم معین کرد. هر یک از شاخه‌های آن مانند تنه درخت کهن‌سالی در بالای بنای مسجد و سایر اطراف سر به آسمان کشیده است. این درخت عده کثیری را در سایه خود پناه می‌دهد"^[24]. این درخت که یکی از نمادهای تاریخی و هویتی شمیرانات بود در سال ۱۳۷۹ بریده شده است (شکل‌های ۵ و ۶).

شهر تهران به تناسب موقعیت جغرافیایی خود، بقاع متبرکه و امامزاده‌های مختلفی را در خود جای داده است. این اماکن مذهبی در طول تاریخ، در شکل‌دهی به شهر کهن نقشی اساسی ایفا کرده‌اند و به دو دسته امامزاده‌های درون دارالخلافه نظیر امامزاده یحیی، امامزاده زید، امامزاده سیداسماعیل، امامزاده حسن و امامزاده عبدالله و امامزاده‌هایی که در مناطق خوش آب‌وهوای تهران نظیر امامزاده صالح تجریش، امامزاده قاسم گلابدره و امامزاده داوود در شمال ارتفاعات فرحزاد تقسیم می‌شوند^[22].

مجموعه امامزاده صالح^(ع) که در ضلع جنوبی میدان تجریش واقع شده، متأثر از تحولات معاصر شهر دچار تغییرات عمده‌ای شده است. با توسعه شهر تهران به یکباره در چند دهه اخیر تمامی ارتفاعات شمالی شمیران که روستایی بیش نبود، آکنده از بافت مسکونی شد و جداره خیابان‌ها و معابر این منطقه را بافت تجاری فرا گرفت. امامزاده صالح^(ع) که مکان مذهبی در بیلاق شمال شهر تهران به شمار می‌رفت، از یک جهت به بافت مسکونی متراکم سنتی گذشته خود متصل بود و از طرفی به همراه بازار و تکیه بالا تصویری از یک محله سنتی در شهر تهران با نظام اجتماعی و فرهنگی کهن به نمایش می‌گذاشت. این مجموعه متأثر از این

شکل ۴) جایگاه اماکن مذهبی در ساختار شهر و بازنمود ابعاد مختلف آن

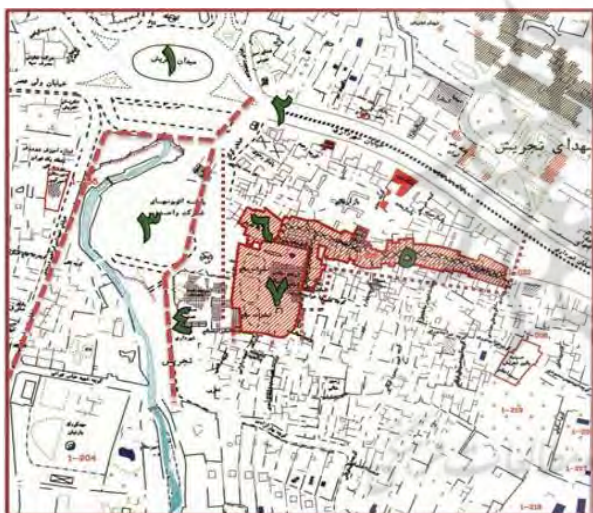
قابلیت دسترسی از معابر اصلی، قطعات هم‌جوار یکی پس از دیگری با تغییر عملکرد و تخریب و نوسازی تبدیل به واحد و یا مجتمع‌های تجاری بزرگ می‌شوند (شکل‌های ۷، ۸، ۹ و ۱۰). کمبود خدمات و امکانات زیر بنایی شهری در پهنه جنوبی امامزاده صالح^ع و همچنین تراکم جمعیت با توجه به تجاری‌های هم‌جوار ضلع شمالی این امامزاده بسیاری از ساکنین بومی منطقه را مجبور به ترک و تخلیه محله تاریخی تجریش کرده است. احداث مجتمع‌های تجاری بزرگ از جمله قائم، تندیس و ارگ در نزدیکی امامزاده، میزان تردد و ترافیک انسانی را به میزان غیرقابل‌تصورى بالا برده است. ازدیاد جمعیت در درون بازار و تکیه بالای امامزاده در زمان اوج، حتی حرکت پیاده را مختل می‌کند. این تغییر و تحول در نظام عملکردی ابنیه هم‌جوار، ارزش تاریخی مجموعه امامزاده را دچار مشکل بنیادی کرده است. بنابراین این پهنه شهری در حال حاضر نیازمند آسیب‌شناسی به‌موقع و سریع است تا ضمن مهار گستردگی تغییر عملکرد مسکونی به تجاری با تراکم بالا و بیش از حد نیاز، ارزش‌های فرهنگی و اصالت تاریخی آن بازیابی شوند.

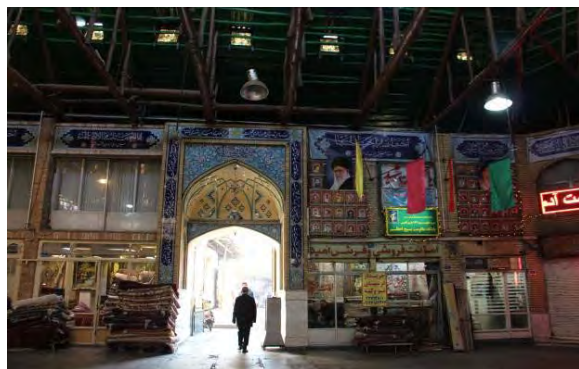
شکل ۵) ایوان شمالی، گنبد و چنار کهن‌سال امامزاده صالح^ع [25]

شکل ۶) چنار کهن‌سال مجموعه امامزاده صالح^ع [25]

شکل ۷) دسترسی سواره و پیاده به امامزاده صالح^ع، تهران [25]؛ ۱) میدان تجریش؛ ۲) خیابان شهرداری؛ ۳) پارکینگ؛ ۴) مسجد همت؛ ۵) بازار؛ ۶) تکیه بالا؛ ۷) امامزاده صالح^ع

شکل ۸) تکیه پایین امامزاده صالح^ع، تهران

در شرایط کنونی، امامزاده صالح^ع عامل پیوند بین بافت فرسوده که در ضلع جنوبی میدان تجریش قرار گرفته و پهنه تجاری و بازار که در ضلع شمالی آن واقع شده، است. پهنه‌های شمالی این امامزاده به‌دلیل استقرار واحدهای تجاری و بازار و هم‌جواربودن آن با معابر پرتردد سواره دارای توان درآمدزایی بالایی است و با توجه به ازدحام بیش از حد در این محدوده، سرمایه‌گذاری بر روی واحدهای تجاری سود بسیار زیادی دارد. بنابراین پهنه‌های مرتبط با معابر اصلی و بازار تجریش که درجه اول اهمیت تجاری به شمار می‌آیند تغییر کاربری داده‌اند و در حال حاضر با توجه به

دستیابی به مولفه‌ها و سپس بررسی معضلات و کمبودهای محدوده امامزاده صالح^(ع)، در راستای تحقق امر بازآفرینی انجام می‌شود، که در ذیل ارایه شده است:

واکاوی یافته‌های مولفه بازآفرینی و معاصر سازی شهری با نگرش به کانون مذهبی در پژوهش‌های گذشته

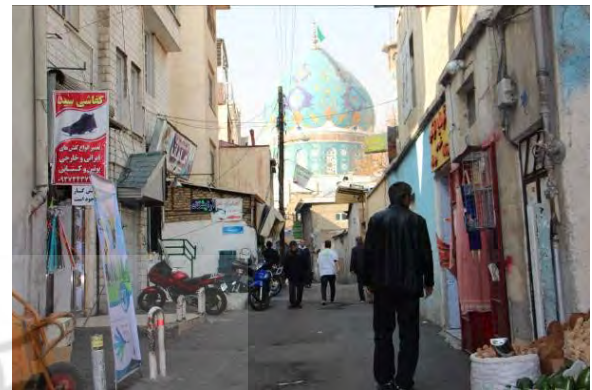
با مطالعه پژوهش‌های نو که در زمینه نگرش اسلامی به شهر انجام شده (جدول ۱)، مولفه‌های بازآفرینی پهنه شهری مجاور امامزاده صالح^(ع) تدوین می‌شوند. از همین رو در ارتباط با زمینه‌های مشترک ارایه‌شده در پژوهش‌های قبلی، مولفه‌های شهر اسلامی به حوزه‌های زیست‌محیطی، کالبدی، اقتصادی و اجتماعی دسته‌بندی شده و مطابق جدول ۳ ارایه می‌شوند. برای تحقق اهداف پژوهش، تبیین مولفه‌های بازآفرینی و معاصر سازی محدوده مورد مطالعه از بین این راهکارها صورت می‌گیرد و در بافت هم‌جوار امامزاده صالح^(ع) بازنمایی می‌شود.

بررسی معضلات محدوده مورد مطالعه به‌منظور ارایه یافته‌های پژوهش

بافت هم‌جوار امامزاده صالح^(ع) متشکل از مجموعه زیستی با عناصری نظیر بازار، تکیه و محله مسکونی است که در تحولات دوران معاصر دچار معضلات متعددی شده و هویت تاریخی و مذهبی آن درگیر مناسبات جامعه شهری امروز شده که با اصالت آن بیگانه است. بازآفرینی بافت و احیای هویت آن، نیازمند توجه به ابعاد و وجوه مختلف پهنه شهری است که با توجه به تنوع عملکردی و کالبدی هر کدام از جداره‌های مجموعه، واکاوی معضلات این بافت مورد بررسی مجزا و منفک قرار گرفته است (جدول ۴).

شکل ۹) تکیه بالای امامزاده صالح^(ع)، تهران

شکل ۱۰) راسته تجاری پرتردد منتهی به امامزاده صالح^(ع)، تهران

یافته‌ها

یافته‌ها در جهت دستیابی به اهداف پژوهش در دو بخش مجزا مورد نظر است. در ابتدا واکاوی مطالعات گذشته به‌منظور

جدول ۳) مولفه‌های شهر اسلامی، استخراج شده از پیشینه پژوهشی، به‌منظور بازنگری در بافت ناکارآمد هم‌جوار امامزاده صالح^(ع)

ویژگی‌ها	مولفه
توجه به منابع طبیعی، آلودگی‌های محیطی، آب‌وهوا؛ زیبایی بصری، توجه به اقلیم، امکانات بومی، فضای سبز و مناظر طبیعی؛ ایجاد فضای سبز و منظر طبیعی، زیبایی بصری؛ سازگاری شکل ساختمانی شهر با شرایط طبیعی، همگامی با بوم طبیعی شهر؛ توجه به محیط‌زیست، پاکیزگی محیط، منظر سازی طبیعی (در حریم اماکن مذهبی) [3, 6, 7, 11, 15]	زیست محیطی
توجه به عناصر هویت‌بخش شهر، تنوع کالبدی، هویت‌بخشی به منظر شهری؛ پیوند با طبیعت، توجه به قدر، هندسه و تناسبات، توجه به سادگی، سلسله‌مراتب، درون‌گرایی؛ در نظر گرفتن نفع عمومی، حق استفاده از کلیه اماکن عمومی برای همه، توجه به معماری اسلامی؛ هویت‌بخشی به محیط، تقویت نشاط و سرزندگی در محیط، ارتقای دسترسی به فضای شهری، ارتقای حس مکان در محیط شهری، کمک به پایداری محیط [6, 11, 14, 16]	کالبدی
وقف، پرهیز از اسراف، قناعت، انرژی‌های تجدیدپذیر، اشتغال‌زایی؛ توسعه صنایع، اقتصاد پویا، توزیع مناسب کارکردهای شهری، توجه به ظرفیت‌های بالقوه شهر؛ مبانی دینی پایداری اقتصادی (بهره‌گیری از سنت وقف، قناعت)؛ ایجاد انگیزه‌های صحیح اقتصادی، برابری توزیع ثروت، حرمت اسراف و احتکار [6, 7, 11, 15]	اقتصادی
فعالیت‌های مردمی، شکل‌گیری نهادهای مردمی، تقویت مراسم و آیین‌های ملی و مذهبی؛ برقراری امنیت، اجتماع‌پذیری، مشارکت مردمی، همسایه‌دوستی و تعاملات اجتماعی؛ امنیت اجتماعی، مشارکت جامعه و همبستگی اجتماعی، پاکیزگی، مسئولیت‌پذیری، وجدان عمومی؛ مشارکت اجتماعی، عدالت اجتماعی، نظارت اجتماعی، همسایگی، حضور در اجتماع، تعاملات اجتماعی؛ عدالت اجتماعی، مشارکت مردمی، امنیت، تعاملات مردمی، آرامش و آسایش، محرمیت و بهداشت، مشارکت در فعالیت‌های مراکز مذهبی، تبدیل مراکز به پانوق جوانان، توجه به فعالیت‌های فرهنگی [3, 6, 7, 10, 11, 13]	اجتماعی

ضلع	عملکرد	قوت	تصاویر	ضعف	تصاویر
شمالی	تکیه بالا	عنصر تاریخی هماهنگ با امامزاده؛ عامل ارتباط بازار با امامزاده؛ وجود فضای باز و عرصه عمومی با ارزش فرهنگی		عدم انطباق فعالیت‌های تجاری با ماهیت تکیه؛ تراکم زیاد تجاری‌ها؛ تراکم پیاده و ادغام آن با تجاری‌ها	
	بازار	محور حرکتی دارای قدمت تاریخی؛ حفظ سلسله‌مراتب پهنه تاریخی		وجود فعالیت‌ها و کاربری‌های تجاری نامرتب؛ تراکم پیاده بی‌شمار در طول روز و شب‌گردی	
جنوبی	مسکونی	بافت مسکونی و تاریخی و ارگانیک کوچه زغالی‌ها؛ حفظ بافت تاریخی با هویت محله در مجاورت امامزاده؛ ارتباط مناسب محله با محور امامزاده و تکیه بالا و بازار		افزایش تراکم و تغییر کاربری؛ جایگزین شدن افراد غیربومی و مهاجرت افراد بومی منطقه؛ وجود تداخل پیاده و سواره و مشکلات ترافیکی	
غربی	رودخانه دریند مقصود بیک	قابلیت جاذبه‌های طبیعی بالقوه در رود دریند؛ ایجاد جاذبه‌های بصری		تجمع معتادان در محور رودخانه؛ آلودگی و انباشت زباله در محور رودخانه و وجود دست‌فروشان و کاربری‌های ناسازگار	
	پایانه مسافربری و مسجد همت	وجود فضای باز برای حفظ سلسله‌مراتب فضایی؛ امکان تخلیه بارانداز و بارگیری در فضای باز		وجود ترافیک و تراکم خودرو؛ اشغال فضای باز شهری؛ تداخل امنیت عابران پیاده به دلیل تداخل نامناسب پیاده و سواره؛ ناهماهنگی میان عملکرد مسجد همت و امامزاده	
شرقی	مسکونی	بافت مسکونی تاریخی در محدوده خیابان شریعتی، کوچه کاشف؛ حفظ سلسله‌مراتب ساختار تاریخی؛ حفظ هویت بافت تاریخی محله		تغییر کاربری بافت مسکونی به تجاری؛ تداخل معابر پیاده و سواره و مشکلات ترافیکی؛ مهاجرت افراد بومی و حضور غیربومی‌ها	

بحث

شهرهای تاریخی که متشکل از پهنه‌های مختلف و درهم‌تنیده بودند، در طول قرن‌ها با برقرار کردن رابطه میان نیاز شهروندان و فضای شهری نه تنها بر روابط اجتماعی بلکه بر تعاملات اقتصادی و سیاسی نیز تاثیر گذاشته‌اند. شهرهای گذشته با وجود ظاهر بی‌نظم خود دارای قانونمندی پنهان بودند که ضمن پاسخگویی به بسیاری از احتیاجات و نیازهای شهروندان، نظام شهری به یک تعادل زیستی دست یافته بود. تغییرات و دگرگونی بنیادین انجام شده در بافت‌های هم‌جوار اماکن مذهبی به دلیل توسعه شهرها و ازدیاد جمعیت نه تنها توازن پهنه‌های هم‌جوار را دچار اشکال و نارسایی کرده است بلکه به دلیل بالا رفتن ارزش اراضی هم‌جوار اماکن مذهبی و تغییر کاربری آنها، فرسودگی زودرس در این قبیل بافت‌ها را پدید آورده است و مطالعه معضلات بافت را نیازمند بررسی وجوه مختلف آن کرده است. بنابراین در راستای اهداف این پژوهش و مطالعات انجام شده، یافته‌ها بر مبنای

مولفه‌های شهر اسلامی در چهار زمینه زیست‌محیطی، کالبدی، اقتصادی و اجتماعی به همراه واکاوی خصوصیات و معضلات بافت مورد مطالعه، قرار گرفته و در نهایت در جهت بازآفرینی و معاصر سازی پهنه شهری هم‌جوار امامزاده صالح^۶، مولفه‌ها در وجوه مختلف بافت به‌ویژه جنبه اجتماعی آن باز نمود می‌یابند. چراکه نوسازی شهری امری اجتماعی است، انتخاب روش‌ها و گزینه‌های مناسب در این مسیر می‌تواند خطر دگرگونی اجتماعی ناشی از جابه‌جایی را کاهش دهد و به جای سودآوری اقتصادی، سودآوری اجتماعی حاصل شود^[۵]. این تحلیل بر اساس نگرش پژوهشی، در پی ارائه راهکارهایی در جهت بازآفرینی و معاصر سازی است که ارزش‌های فرهنگی و اصالت را در این پهنه شهری حفظ و بازیابی کند. بنابراین این امر لزوم توجه به عملکردهای مختلف هر بخش از بافت را نمایان می‌کند. این بازنمایی به تفکیک هر بخش و عملکرد آن در شکل ۱۱ ارائه شده است.

بازآفرینی و معاصر سازی بافت ناکارآمد هم‌جوار امامزاده صالح^(ع) با نگرش جایگاه عنصر مذهبی در شهر

اجتماعی	اقتصادی	کالبدی	زیست‌محیطی	تبیین مولفه‌های بازآفرینی بافت مستخرج از پژوهش‌های شهر اسلامی	
امنیت اجتماعی تعاملات اجتماعی مشارکت اجتماعی همبستگی اجتماعی نظارت اجتماعی	تنوع عملکردی برابری توزیع ثروت اقتصاد پویا توزیع مناسب کارکردهای شهری	توجه به عناصر هویت‌بخش به محیط ارتقای حس مکان در محیط شهری فراهم آوردن فضای شهری	توجه به مناظر طبیعی و زیبایی بصری پرهیز از آلودگی‌های محیطی توجه به فضای سبز و منظر طبیعی	تکیه بالا بازار مسکونی رودخانه پایانه مسکونی	
برقراری تعاملات اجتماعی ابعاد مختلف امنیت اجتماعی مشارکت اقشار مختلف	ممانعت از توسعه تجاری تناسب ابعادی و کارکردی تجاری با تکیه	احیای فضای باز شهری کنترل تراکم و خط آسمان احیای فضای باز شهری	برطرف کردن آلودگی بصری از محیط		محور شمالی
تقویت مشارکت مردمی برقراری امنیت شبانه بازار بهره‌گیری از نهاد مردمی	ادغام فعالیت‌های فرهنگی و تجاری توجه به تنوع تجاری	تقویت عناصر تاریخی حذف عناصر مغایر با هویت تاریخی بازار	توجه به پاکیزگی محیطی جلوگیری از گسترش آلودگی محیطی، صوتی و بصری		محور جنوبی
کنترل جمعیت ورودی محله ایجاد تعامل و مشارکت اجتماعی با محوریت مذهبی	جلوگیری از تبدیل شدن منازل به فضای تجاری و انبار	تامین حریم بهینه مسکونی کنترل ساخت‌وساز	پالایش آلودگی‌های محیطی ایجاد فضای سبز		
پالایش محور رود از معتادان و تامین امنیت آن ایجاد امکان تعامل اجتماعی	ایجاد عملکرد اقتصادی پویا و کنترل شده به‌منظور سرزندگی محور طبیعی	ایجاد شیب راه و فضای سبز منطبق بر نظام تاریخی و پیلاقی منطقه	بهره‌گیری از منظر طبیعی رودخانه و زیبایی بصری آن و رفع آلودگی‌های محیطی		محور غربی
حیات اجتماعی روزانه و شبانه در ورودی اصلی و تقویت تعاملات اجتماعی	پایین آوردن جنبه اقتصادی جداره و ممانعت از نفوذ آن به حریم معنوی امامزاده	احیای فضای باز شهری ایجاد فاصله بین امامزاده و پایانه و اصلاح کالبدی آن	جلوگیری از تجاوز پایانه به حریم امامزاده و ایجاد آلودگی (صوتی، بصری، محیطی)		
تقویت پیاده‌محوری بافت عنصر امامزاده در جهت بهبود روابط اجتماعی	کنترل تعدد فضاهای تجاری محله در تناسب با نیازهای ساکنین	حفظ حریم کالبدی سکونتی تدوین قوانین ساخت متناسب با بافت تاریخی	ارتقای کیفیت زیست‌محیطی پاک‌سازی آلاینده‌های محیطی و بصری		محور شرقی

شکل (۱۱) تبیین مولفه‌ها و ارایه راهکارهای بازآفرینی بافت ناکارآمد امامزاده صالح^(ع) با نگرش به جایگاه اماکن مذهبی در شهر

تعادل بصری در این نقطه مهم تاریخی و مذهبی شهر تهران محیا می‌شود.

تشکر و قدردانی: موردی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.
تأییدیه اخلاقی: موردی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.
تعارض منافع: موردی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.
سهم نویسندگان: محمدرضا پورزرگر (نویسنده اول)، پژوهشگر اصلی (۵۰٪)؛ حامد عابدینی (نویسنده دوم)، پژوهشگر اصلی (۵۰٪)
منابع مالی: موردی از سوی نویسندگان گزارش نشده است.

منابع

- 1- Bayat B. Islamic approach to the city: Islamic City characteristics. NAZARIE-HA-YE-EJTEMAEI. 2014;4(1):137-67. [Persian]
- 2- Donbali S, Kalantari Khalilabad H, Aghasafari A. Recognition of urban landscape identity components in Iranian Islamic Cities: The case of Tehran. NAQSHEJAHAN. 2019;8(4):223-30. [Persian]
- 3- Shahivandi A, Talebi A. Analysis of identifying factors old urban neighborhoods with signs of religious (case study: The neighborhood of Shahzadeh Ibrahim). MAREMAT&MEMARI-E IRAN. 2017;1(13): 1-18. [Persian]
- 4- Adhami A, Edrisi A, Ameri M. The social role of religious places in the society; case study: Shrine shrines and Emamzade Saleh in Tehran City. Urban Manag. 2018;(49):297-308. [Persian]
- 5- Mahdavinejad MJ. Principles & fundamentals contemporization. Tehran: Tarbiat Modares University Press; 2014. [Persian]
- 6- Noghrehkar A, Alalhesabi M. The realization of identity in architecture and urban planning. Tehran: Fekreno Publisher; 2017. [Persian]
- 7- Moeinmehr S. Foundations of sustainable life in neighborhood architecture. Qazvin: Jahad Daneshgahi Publication; 2018. [Persian]
- 8- Naghizadeh M. A reflection in the essence of the Islamic city. J Stud Iran Islam City. 2010;1(1):1-14. [Persian]
- 9- Pourahmad A, Mousavi S. The social nature of an Islamic city. J Stud Iran Islam City. 2011;1(2):1-12. [Persian]
- 10- Kalantari Khalilabad H, Haghi M, Dadkhah M. Social components of Islamic-Iranian urban planning pattern. NAQSHEJAHAN. 2014;4(1):17-26. [Persian]
- 11- Mohammadi J, Moayedfar S, Safarbandi A. Islamic city, a city beyond the dome and minaret. J Stud Iran Islam City. 2012;3(9):25-36. [Persian]
- 12- Pourjafar MR, Pourjafar A, Safdari S. Various types of Islamic city and pointing out to defining the major aspects of ideal Islamic city. J Res Islam Archit. 2015;3(3):1-17. [Persian]
- 13- Molaei A. Explaining the foundations of social order in the Islamic city based on Islamic Sharia. J Islam Soc Sci. 2019;10(20):49-76. [Persian]
- 14- Gharehbaglou M, Nezhadebrahimi A, Javidmehr M. Identifying and analyzing the factors affecting responsive environment in neighborhoods from the perspective of the Islamic worldview. NAQSHEJAHAN. 2017;7(1):21-36. [Persian]

نتیجه‌گیری

روند تغییرات کالبدی و اجتماعی در بافت هم‌جوار امامزاده صالح^۴ در طول چند دهه اخیر بسیاری از ارزش‌های هویت‌مند و با اصالت این پهنه تاریخی شهر تهران را از بین برده و یا دستخوش تغییرات بنیادین کرده است. از همین رو واکاوی هم‌نشینی قانونمند این پهنه‌های تاریخی برای دستیابی به اصالت و هویت پنهان که ارزش‌های فرهنگی را در آن به نمایش بگذارد، از راهکارهای اصلی به شمار می‌رود و تحقق معاصر سازی شهری در این بافت تاریخی را امکان‌پذیر می‌کند. نظام عملکردی برای دستیابی به چنین اهدافی نیازمند مطالعات بنیادین تاریخی و انطباق آن با جامعه امروزی است، تا مفهوم معاصر سازی در آن به منصفه ظهور رسد.

در بسیاری از شهرهای ایران که دارای پهنه‌های مذهبی هستند این قبیل تغییرات کالبدی انجام شده است و در سال‌های اخیر مشکلات فراوانی را در نظام شهری و تعاملات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی شهروندان ایجاد کرده است که در راستای برون‌رفت از این معضل شهری غیرقابل انکار، مهم‌ترین عامل، بازگشت به هویت و اصالت تاریخی این قبیل بافت‌ها است، به‌صورتی که تعادل نسبی میان عملکردهای مختلف، برقرار شود. همچنان که در گذشته توازن منطقی میان مولفه‌های مذهب، اقتصاد، سیاست و سکونت در راستای پاسخگویی به نیازهای شهر و شهروندان برقرار بوده است، بنابراین دستیابی به یک بازآفرینی کارآمد در خصوص احیای ارزش‌های فرهنگی و هویت از دست‌رفته امامزاده صالح^۴ نیازمند ایجاد انطباق و تعادل کارکردهای مختلف در پهنه‌های هم‌جوار آن است.

از طرفی فرهنگ و مدنیت یک جامعه وابسته به ارزش‌های ماندگار در آن جامعه است که کانون‌های مذهبی به‌دلیل قدمت تاریخی و دارا بودن ارزش‌های والای مذهبی و فرهنگی، یکی از عوامل مهم در راستای حفظ و اشاعه مدنیت یک سرزمین به شمار می‌روند. در سال‌های اخیر با توجه به استقبال و جمعیت روزافزون بازدیدکننده از این قبیل اماکن، پهنه‌های هم‌جوار آنها به سمت سودآوری اقتصادی گرایش شدید پیدا کرده‌اند و این مساله ضربه مهلکی بر ارزش‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی این قبیل اماکن وارد می‌کند. در نتیجه مداخله در بافت و جلوگیری از تغییر در نظام کاربری پهنه‌های هم‌جوار از راهکارهای اصلی و موفقیت‌آمیز در جهت بازآفرینی آنها به شمار می‌رود. گام بعدی جلوگیری از افزایش میزان تراکم پهنه‌ها است که با بالا رفتن تراکم در آن، عملاً میزان سرانه جمعیت منطقه افزایش می‌یابد. نهایتاً در سال‌های اخیر در طراحی ساختمان‌های مختلف که در بافت مجاور امامزاده صالح^۴ قرار دارند از سبک‌های مختلف معماری استفاده شده است که این موضوع با ایجاد تشویش و اغتشاش در بدنه‌های شهری هم‌جوار، ارزش‌های فرهنگی و اصالت تاریخی این کانون مذهبی مهم شهر تهران را دچار بحران جبران‌ناپذیری کرده است. بنابراین با کنترل فرآیند تولید معماری در این پهنه مجاور امامزاده امکان

- 20- Baski S, Mahdavi Sh. Tabriz majestic Islamic and ungrateful heirs. ABADI. 1996;6(22):72-85. [Persian]
- 21- Qaraati H. The role of religious places in the social and political discourses of Qajar Era, case study of Tehran. J Hist Islam. 2015;15(4):171-98. [Persian]
- 22- Behzadfar M. The identity of city, case study: Tehran. Tehran: Shahr Publication; 2013. [Persian]
- 23- Pourzargar M, Moafi Ghaffari P, Amjadi M. Revitalization of values in urban open spaces (Tekiyeh - Dowlat). BAGH-E NAZAR. 2018;15(63):41-54. [Persian]
- 24- Kariman H. Tehran in the past and present. Tehran: Melli University; 1976. [Persian]
- 25- Mokhtari E. Emamzadeh Saleh. 1st Edition. Tehran: Cultural Research Office, Tehran Beautification Organization; 2016. [Persian]
- 15- Mozafar F, Noghrehkar A, Hamzehnezhad M, Moeinmehr S. Prioritizing sustainability strategies in the neighborhood with the Islamic approach. J Res Islam Archit. 2019;7(23):69-86. [Persian]
- 16- Sattarifard Sh. Examine the role of religious institutions in increasing vibrancy in the contemporary case study of holy righteous rehabilitation, Tehran. Int J Urban Rural Manag. 2015;14(40):141-58. [Persian]
- 17- Ebrahimi MH. Entries for discussion about Islamic city. ABADI. 1996;6(22):12-9. [Persian]
- 18- Pourmohammadi M, Bahrainy SH, Davoudpour Z. Islamic city: Imagination or reality. Urban Plann Knowl. 2019;3(2):33-47. [Persian]
- 19- Afsharnaderi K. Islamic world urbanism initiatives. ABADI. 1996;6(22):46-53. [Persian]

